

2018. a ülevaade

Alljärgnevalt on toodud ülevaade advokatuuri seisukohtadest olulisemates küsimustes õigusloomes.

1. Advokatuuri ettepanek kriminaalmenetluse seadustiku muudatuste algamiseks

Kuna karistusõigusega tegelevate advokaatide praktikas on seoses mahukate kriminaalasjadega teravnenud probleem kaitsjale kehtestatud menetlustähtaegadega, tegi advokatuur ettepaneku kriminaalmenetluse seadustiku muudatuste algamiseks järgmistes küsimustes.

Kohtueelse menetluse kokkuvõtte koostamine peaks olema kohustuslik

Kui varasemalt oli kohtueelse menetluse kokkuvõtte koostamine kohustuslik, siis alates 01.09.2011 kehtiva KrMS § 222 kohaselt esitab uurimisasutuse ametnik prokuratuurile kohtueelse menetluse kokkuvõtte üksnes prokuratuuri korraldusel. Muudatuse eesmärgiks oli tõhustada menetluslikku asjaajamist, vähendada bürokraatiat ja taandada nimetatud dokument pigem uurimisasutuse ja prokuratuuri töödokumendiks. Praktikas on asutud seisukohale, et isegi kui kohtueelse menetluse kokkuvõtte on koostatud, on see kohtueelse uurimise hõlbustamiseks ning seda ei pea lisama kaitsjale edastatavate kriminaalmenetluse materjalide juurde. See on kaasa toonud kaitsjate töömahu suurenemise.

Advokatuur ei pea õigeks, et uurimisasutuste tööd tõhustatakse kaitsjate töömahu suurendamise arvelt. Kohtueelse menetluse kokkuvõtte teeks kaitsja töö organiseerimise kergemaks ja vähendaks materjalide läbitöötamisele kulutatud aega. Kriminaalasja toimik võib olla mahukas (mitukümmend köidet), kuid samas võib kaitsealusele olla inkrimineeritud vaid mõni üksik episood. Kohtueelse menetluse kokkuvõtte olemasolu ja kättesaadavus annaks võimaluse teha kindlaks, millises toimikus, millisel lehel on isikut süüstavad tõendid (KrMS § 153 lg 1 p 8 kohustab ära näitama tõendite loetelu). See välistaks olukorra, kus toimikuga tutvudes tuleb kaitsjal läbi töötada kogu materjal, et leida tema kaitsealust süüstavaid tõendeid. Kohtueelse menetluse kokkuvõtte, kus on kirjas konkreetset isikut süüstavad tõendid koos viidetega konkreetsetele lehekülgedele, olemasolu korral oleks mahukast toimikust vajalikud tõendid hõlpsasti leitavad ja langeks ära vajadus tutvuda näiteks 60 toimikuga. Isikut süüstavad tõendid koos viidetega on küll kirjas süüdistusaktis, kuid süüdistusakt koostatakse alles pärast kriminaalasja materjalidega tutvumist.

Et oleks tagatud õigus võistlevale menetlusele ja poolte võrdsuse põhimõte, tegi advokatuur ettepaneku muuta KrMS § 222 selliselt, et kohtueelse menetluse kokkuvõtte koostamine ja esitamine kaitsjale oleks kohustuslik.

Taotluste esitamiseks ettenähtud aega tuleb pikendada

KrMS § 225 lõikes 1 sätestatud 10-päevane menetlustähtaeg taotluste esitamiseks on ebanõistlikult lühike. Nimetatud tähtaja sees peab kaitsja tutvuma toimikuga, tutvustama toimikut oma kaitsealusele, kooskõlastama kaitsepositsiooni ning selgitama välja tõendid, mille esitamist prokuratuurile tuleb taotleda. Seega ei ole tõenäoline, et 10-päevase tähtaja jooksul on võimalik ära teha kõik vajalikud toimingud, eriti juhtudel, kui tegemist on mitme süüdistatavaga mahuka mitmekõitelise kriminaalasjaga (näiteks 60 köidet). Selliste juhtumite puhul ei mahu juba ainuüksi kriminaalasja materjalidega tutvumine 10-päevase tähtaja sisse. Nagu eelnevas punktis märgitud, siis kaitsjate töö teeb keerulisemaks ka see, et erinevalt varem kehtinud regulatsioonist ei ole kohtueelsel menetlejal kohustust koostada ja kaitsjale

kättesaadavaks teha kohtueelse menetluse kokkuvõtet, millest nähtuks kokkuvõtlikult kahtlustuse sisu ja seda toetavad tõendid. Sellise kokkuvõtte olemasolu korral oleks võimalik mitme kahtlustatavaga mahuka toimikuga tutvumisel vähema ajakuluga ja kiiremini välja selgitada, millised kogutud tõendid puudutavad konkreetset kaitsealust ja millised tõendid ei ole olulised.

KrMS § 225 lõike 1 teise lause kohaselt võib kriminaalasja mahukuse või keerukuse korral prokuratuur menetlusosalise kirjaliku taotluse alusel 10-päevast tähtaega pikendada, kuid tähtaja pikendamine sõltub prokuröri suvast. Seetõttu tegi advokatuur ettepaneku muuta KrMS § 225 selliselt, et paragrahvist tulenev tähtaeg arvestaks asjaoluga, et kriminaalasjad on mahult erinevad ning mahukates asjades peab taotluste esitamiseks antud tähtaeg olema pikem kui 10 päeva ning see ei saa sõltuda prokuröri otsusest. Õigusalas esimeses kirjanduses on märgitud, et tähtaja arvestamisel tuleks lähtuda sellest, et taotluse esitamiseks oleks aega vähemalt üks päev iga toimiku kõite kohta pluss viis päeva. Kuivõrd eeltoodu arvestab üksnes mahukate asjadega, peaks säilima võimalus pikendada etteantud tähtaegu ka siis, kui kriminaalasi ei ole küll mahult suur, kuid on oma olemuselt keeruline.

Kaitseakti koostamise tähtaega tuleb pikendada

KrMS § 227 lõikes 1 sätestatud 3-päevane tähtaeg kaitseakti koostamiseks on põhjendamatult lühike. Isikut süüstavad tõendid selguvad peale süüdistusakti koostamist ja kaitsjal on alles süüdistusakti saamisel selge, milliseid süüstavaid tõendeid tuleb hakata ümber lükkama omapoolsete tõenditega. Kohus aga määrab üldjuhul viivituse eelistungi ning seetõttu jäävad kaitsjale kaitseakti koostamiseks loetud päevad (kohtu kiirustamine on enamasti seotud vahistamise tähtaja lõppemisega). Kaitsja jaoks on eriti problemaatiline 3-päevase tähtajast kinnipidamine just keerulistes ja mahukates kriminaalasi.

Põhjendamatult on anda kaitsjale nii lühike tähtaeg kaitseakti koostamiseks olukorras, kus süüdistuse poolel on oma versiooni formuleerimiseks sisuliselt piiramatult aega. Kaitseakti nõudmine on osa võistlevast menetlusest, et kindlustada aus ja informeeritud kohtumenetlus, kuid kui kaitsjale on seadusega antud niivõrd lühike tähtaeg, seab see kahtluse alla poolte võistlevuse printsiibi tegeliku kohaldatavuse.

Apellatsioonitähetaega tuleb pikendada

Advokatuur tegi ettepaneku pikendada KrMS § 319 lõikes 2 sätestatud appellatsioonitähetaega. Viidatud tähtaeg puudutab küll kõiki menetlusosalisi, kuid advokatuuri liikmetelt saadud tagasiside kohaselt on see kaitsjatele problemaatiline. Üldmenetluse kriminaalasi on valdavalt mahukad ja paljude süüdistatavatega ning kaitsjatel tuleb tihti appellatsioonitähetaega kasutada. Näiteks Tartu Maakohtus menetletud kriminaalasi nr 1-15-9694 oli maakohtu otsus 633 lehekülge pikk. Nimetatud olukorras peab kaitsja 15 päeva sisse mahutama nii kohtuotsusega tutvumise kui ka appellatsiooni koostamise.

Kohtutel on KrMS § 315 lõikest 2 tulenevalt võimalik kohtuotsuse või selle resolutsiooni kuulutamise ja kohtuotsuse pooltele kättesaadavaks tegemise aega muuta (ka eelviidatud kriminaalasi lükkas kohus kohtuotsuse kuulutamise kuu aja võrra edasi), kuid kaitsjatel puudub võimalus appellatsiooni koostamiseks lisaega saada. Kui kaitsjal oleks mõistlik aeg appellatsioonkaebuse koostamiseks, siis seeläbi paraneks esitatavate appellatsioonkaebuste kvaliteet. See omakorda vähendab võimalike puuduste kõrvaldamiseks kuluvat aega.

2. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 314 lg 1 rakenduspraktika

Advokatuur tegi ettepaneku tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) 3141 lg 1 regulatsiooni sõnastuse täpsustamiseks selliselt, et oleks üheselt selge, et menetlusedokumentide kättetoimetamine viidatud sätte alusel peaks olema erandlik, mitte esmane kättetoimetamise viis. Enne tuleks kohtul üritada menetlusedokument saajale muid viise kasutades tegelikult üle anda.

Advokatuur esitas 27.02.2017 õiguskantslerile taotluse TsMS § 3141 osas põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse alustamiseks. Advokatuur leidis, et viidatud norm on vastuolus Eesti Vabariigi põhiseadusega, kuivõrd menetlusedokumentide automaatne kättetoimetatuks lugemine rikub isikute, sh advokaatide, õigust tõhusale kohtumenetlusele ning õigust olla oma kohtuasja arutamise juures ja poolte protsessuaalse võrdsuse põhimõtet. Õiguskantsler leidis, et viidatud norm ei ole ilmselgelt põhiseadusega vastuolus, märkides et põhiseadusvastaseks võib kujuneda normi rakenduspraktika ning sellisel juhul saab õiguskantsler kasutada tema pädevuses olevaid vahendeid seadusmuudatuse esilekutsumiseks.

Samale seisukohale asus ka Justiitsministeerium, kes leidis, et TsMS § 3141 rakendamine ei sea ohtu õigust saada kohtult õiguskaitset ning ei põhjusta ebavõrdsust kohtumenetluses. Võimalik probleem ei seisne õigusnormide põhiseadusele vastavuses, vaid selles, kuidas neid võidakse kohtupraktikas rakendada (s.o milliste eelduste olemasolul ja millisele isikule on võimalik saatmisega kättetoimetamist kasutada). Sarnaselt õiguskantslerile pidas Justiitsministeerium oluliseks TsMS § 3141 kohaldamise praktika jälgimist ning märkis, et on valmis probleemide ilmnemisel kaaluma regulatsiooni sõnastuse täpsustamist.

Riigikohus on TsMS 3141 lg 1 rakendamise kohta 09.03.2016 määruses tsiviilasjas nr 3 2 1-189-15, p 13 märkinud järgmist: „Sarnaselt TsMS 36. peatükis reguleeritud kättetoimetamise erijuhtudele on ka TsMS § 3141 lg 1 puhul tegemist nn kättetoimetamisfiktsiooniga, mil seadus loeb kättetoimetamise toimunuks sõltumata dokumendi tegelikust üleandmisest. Seda õigustab mh menetluse seiskumise vältimise vajadus nt juhul, kui menetlusosaline hoidub dokumentide vastuvõtmisest (vt Riigikohtu 15. veebruari 2012. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-168-11, p 12). Samas on õigustatud kostja II viide, et TsMS § 3141 lg 1 rakendamine ei tohiks üldjuhul olla esmane, vaid erandlik menetlusedokumentide kättetoimetamise viis. Enne tuleks kohtul üritada menetlusedokument saajale muid viise kasutades tegelikult üle anda.

TsMS § 3141 lg 1 järgi võib menetlusedokumendi saatmisega kätte toimetada juhul, kui:

- menetlusedokument on saajale samas kohtumenetluses kätte toimetatud;
- kättetoimetamiseks kasutatakse varem kasutatud aadressi või sidevahendi andmeid;
- saajale saadetakse menetlusedokument või teave menetlusedokumendi kättesaadavaks tegemise kohta;
- menetlusedokumendi või teave saatmisest on möödunud kolm tööpäeva.“

Advokaatuuri liikmetelt saadud tagasiside kohaselt kasutavad kohtud TsMS § 3141 lg-ga 1 loodud võimalust lugeda menetlusedokument kättetoimetatuks üksnes selle saatmisega esimese valikuna. Kohtud on TsMS § 3141 lg 1 kohaldamisel läinud isegi nii kaugemale, et loevad kohtu kirja esmakordsel edastamisel TsMS § 3141 lg 1 alusel kättetoimetatuks saatmise hetkest alates.

Advokaatuuri on jõudnud mõned näited advokaatidele või Eesti Advokaatuurile saadetud dokumentide kohta. Samas ei toimetata TsMS 3141 lg 1 alusel dokumente kätte ainult

advokaatidele, vaid kõigile menetlusosalistele, sh isikutele, kelle jaoks kohtus käimine ei ole tavapärane. Riigi Teataja kohtulahendi otsingufunktsiooni kasutades võib leida hulgaliselt näiteid TsMS § 3141 lg 1 rakenduspraktika kohta. Kohtulahenditest nähtub, et TsMS 3141 lg 1 rakenduspraktika on ebaühtlane.

Mõistmaks kui ulatuslikult välditakse menetluskäikude vastuvõtmist, palus advokatuur Justiitsministeeriumilt statistikat selle kohta, kui kaua kestab tavapärast menetluskäikude vastuvõtmine e-toimikus. Justiitsministeeriumi saadetud statistika kajastab perioodi vahemikus 02.10.2017-01.02.2018. Kokku toimetati sel perioodil kätte 45 575 menetluskäiku. Viidatud perioodil kestis ühe menetluskäiku vastuvõtmine keskmiselt 2,1289 päeva. 39 907 korral kestis menetluskäiku kättetoimetamine vähem kui viis päeva, kusjuures keskmine kättetoimetamise aeg oli 0,75 päeva. Seega üksnes arvuliste näitajate põhjal ei tundu e-toimiku näitel dokumentide vastuvõtmise probleem üldiselt terav. 5668 korral kestis menetluskäiku kättetoimetamine rohkem kui viis päeva (keskmine kättetoimetamise aeg oli 16,2297). Esitatud statistikas on eraldi välja toodud, et rohkem kui 274 juhul kestis menetluskäikude kättetoimetamine rohkem kui 37 päeva. Sellise statistika põhjuseks võivad olla infosüsteemi vead või advokaatide eemalolek haiguse, puhkuse vmt tõttu, kuid ei saa välistada, et ka advokaatide pahatahtlik käitumine. Selleks, et advokatuur saaks välja selgitada viivitamise tegelikud põhjused, tuleks iga juhtu eraldi uurida. Kohtumenetluste pahatahtliku viivitamise takistamine ja dokumentide kättesaamisest teadlikult hoiduvate advokaatide distsiplineerimine on vajalik, kuid selleks kasutatavad vahendid ei tohi kahjustada korrektselt käituvate menetlusosaliste õigusi ja huve.

Advokatuur edastas koos pöördumisega menetluskäikude vastuvõtmise statistika. Statistikaga tutvudes tuleb silmas pidada, et see kajastab ka topelt-kättetoimetamisi, mis õiguslikult ei oma tähtsust menetluse ja tähtaegade kulgemisele - näiteks teisele esindajale kättetoimetamine juhul, kui esimesele esindajale on menetluskäik juba kätte toimetatud. Samuti kajastuvad statistikas vead sellest, et muul viisil kättetoimetamine ei ole kantud e-toimikusse. Sellisel juhul ei oma e-toimikus kajastuv kättetoimetamise aeg õiguslikku tähtsust. Lisaks kajastuvad statistikas juhtumid, kus advokaat on teatanud oma esinduse lõppemisest, kuid sellele vaatamata jätkab e-toimiku süsteem talle dokumentide edastamist. Sellisel juhul ei saa advokaat menetluskäike volituste puudumise tõttu vastu võtta.

Esitatud statistika ei kajasta tegelikku olukorda ja ei anna õiget ülevaadet sellest, kui ulatuslik on menetluskäikude kättetoimetamise probleem. Nii TsMS § 3141 vastuvõtmise ajal kui ka praegusel hetkel puudub adekvaatne ülevaade sellest, kui palju on neid juhtumeid, kus kättetoimetamine on ka tegelikult sisuline või õiguslik probleem kohtumenetlusele. Kuna probleemi kirjeldamisel on kasutatud statistikat, mis ei kajasta tegelikku olukorda, on loodud ekslik ettekujutus probleemist, mis oli ja on tegelikkuses ilmselt palju väiksem.

3. Advokatuuriseaduse, kohtute seaduse, kohtutäituri seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (583 SE)

Eesti Advokatuur toetas 08.02.2018 advokatuuriseaduse, kohtute seaduse, kohtutäituri seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõus (583 SE) sisalduvaid advokatuuriseaduse (AdvS) muudatusi ühe erandiga.

Advokatuur palus eelnõust välja jätta AdvS § 26 lõike 31 lõpus fraasi “või kes on töötanud kohtute seaduse § 66 lõike 6 teises lauses nimetatud ameti- või töökohal”. Selle fraasi lisas eelnõu koostanud Justiitsministeerium pärast advokatuuriseadust puudutavate muudatuste kooskõlastamist Eesti Advokatuuriga ning see täiendus ei haaku ülejäänud sätte mõttega, kahjustab advokatuuri autonoomiat ega ole ka sisuliselt vajalik.

Advokatuuriseaduse § 26 lg 31 muudatuse eesmärk on ühtlustada endiste advokaatide, kohtunike ja prokuröride advokatuuri astumise nõudeid. Sätte esimeses pooles sisalduv ametikohtade ja staažinõuete loetelu määratleb eksamita advokatuuri pääsevate isikute ringi objektiivsete tunnuste alusel. Vähemalt 3-aastase tegutsemise nõue ja mitte pikem kui 5-aastane ametipaus tagavad, et advokaadiks pürgija õigusteadmised on piisavad. Staažinõue kehtib samal põhjusel ka kohtunikuks või ringkonna-, juhtiv- või vanemprokuröriks saada soovivatele vandeadvokaatidele.

Justiitsministeeriumi lisatud erand avardab aga õigustatud isikute ringi määramatult ning toob kaasa _____ selle, _____ et:

1. erandi alusel advokatuuri pürgijatele ei kohaldu staažinõuded – sellega koheldakse muid juriste põhjendamatult soodsamalt kui endisi kohtunikke, prokuröre, õiguskantslereid ja advokaate;

2. kasutades ära sätte ebamäärasust, võivad erandi alusel hakata advokatuuri pääsu taotlema muid ameteid pidanud juristid, samuti staažinõudele mittevastavad endised advokaadid, kohtunikud ja prokurörid – see hägustab normi mõtet, võib kaasa tuua vaidlusi ja sellega suurendada _____ advokatuuri _____ organite _____ halduskoormust;

3. sätet võidakse tõlgendada selliselt, et advokaadiks sobivuse üle hakkab otsustama kohtunikeksamikomisjon, kuna kohtute seaduse § 66 lõike 6 teises lauses nimetatud kohtunikuks (ja seega advokaadiks) sobivad ameti- või töökohad määrab kohtunikeksamikomisjon ning advokatuuril puudub ses küsimuses otsustuspädevus – see riivaks liikmeskonna kujundamise õigust, mis on üks advokatuuri autonoomia aluspõhimõtteid.

Kohtute seaduse § 66 lõike 6 teises lauses sisalduva erandi eesmärk on hoida avalike teenistujate reservi ning võimaldada ka muude alade teenistujate lihtsustatud korras kohtunikuks nimetamist. Sama võimaldavad ka prokuratuuriseaduse sätted. Advokatuur toimib teistsugustel alustel. Advokatuur koondab eraettevõtjatest advokaate ning advokaatide arvu määrab turg. Viimase viie aasta jooksul (2012–2017) on advokatuuri liikmeskond kasvanud 22% ja kasv jätkub. Eeltoodud põhjustel ei ole eksamita advokaadiks saavate isikute ringi ebamäärane laiendamine põhjendatud ega soovitatav.

Täiendava seisukohaga ei toetanud Eesti Advokatuur Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja ettepanekut lisada AdvS § 26 lõike 3¹ loetellu ka pankrotihaldurid, kes on viis aastat tegutsenud pankrotihaldurina ja kes on omandanud õiguse õppesuunal vähemalt riiklikult tunnustatud magistrakraadi või sellele vastava kvalifikatsiooni Eesti Vabariigi haridusseaduse § 28 lõike 22 tähenduses.

Advokatuuriseaduse § 26 lõike 31 algne eesmärk oli hõlbustada juristide liikumist kutsealade vahel ning leevendada imperatiivseid piiranguid, mis takistavad liikumist ühest organisatsioonist teise. Kutsealade vaheline liikumine tähendab, et advokatuuriseaduses viidatud isikutel (kohtunikud, notarid, prokurörid) on võimalik liikuda advokatuuri ja advokatuuri liikmetel on võimalik liikuda viidatud ametikohtadele. Kui lisada pankrotihaldurid

advokatuuriseaduse loetellu, siis tuleks vastavalt täiendada ka prokuratuuriseaduse § 15 lõiget 3 ja kohtute seaduse § 66 lõiget 6, see aga eeldab arutelu asjaomaste institutsioonidega. Samuti peaks enne viidatud seaduste muutmist võrdlema kutsestandardeid ning välja selgitama, kas organisatsiooni astumisel on kontrollitavad eeldused samad. Alles pärast kutsestandardite sisulist võrdlust saab asuda seisukohale, kas kutsealade vaheline liikumise lihtsustamine on põhjendatud.

Esmase analüüsi pinnalt näib, et pankrotihalduri eksamil kontrollitakse isikute teadmisi kitsamalt kui teiste eelviidatud kutsealade eksamitel. Pankrotihalduri eksami programm on koostatud justiitsministri 17.10.2010. a määruse „Pankrotihalduri eksami erialateadmiste testi valdkonnad ja hindamise kord“ alusel. Programm on liigendatud neljaks alaosaks: 1) maksejõuetusõigus, täitemenetlus, tsiviilkohtumenetlus; 2) tsiviilõigus ning äri- ja ühinguõigus; 3) maksuõigus ja halduskohtumenetlus ja 4) majandusained. Vastavalt advokatuuri kutsesobivuskomisjoni 20.07.2017 otsusele hõlmab advokatuuriksam aga lisaks nt haldusõigust, karistusõigust, kriminaalmenetlust, intellektuaalomandit ja riigi põhikorda. Kohtunike koolitusnõukogu poolt 18.11.2016 kinnitatud kohtunikueksami programmi kohaselt hõlmab kohtunikeksam lisaks nt riigiõigust, põhiseaduslikkuse järelevalvet, Euroopa Liidu õigust, konkurentsioigust, haldusmenetlust, riigivastutust ja keskkonnaõigust. Vastavalt justiitsministri määrusele „Prokuröride konkursi korraldamise ning konkursil osalejatele ja ametisse nimetatavatele prokuröridele esitatavad nõuded“ eeldatakse ringkonnaprokuröri, eriasjade prokuröri või riigiprokuröri ametikohale kandideerivalt isikult nt põhiõiguste ja -vabaduste ning neid reguleerivate siseriiklike ja rahvusvaheliste õigusaktide tundmist; kohtute ülesannete ja korralduse tundmist; uurimis- ja jälitusasutuste ülesannete, õiguste ja kohustuste tundmist ning karistusõiguse ja kriminaalmenetluse tundmist.

4. Isikuandmete kaitse seaduse rakendamise seadus 778 SE Andmekaitse Inspektsiooni õigus saada vastutavalt töötlejalt või volitatud töötlejalt juurdepääs isikuandmetele ning ruumidele peab olema advokaatide puhul piiratud

Isikuandmete kaitse üldmääruse (üldmäärus) artikli 58 lõike 1 punktide e ja f kohaselt on järelevalveasutusel õigus saada vastutavalt või volitatud töötlejalt juurdepääs isikuandmetele ning ruumidele. Samas üldmääruse artiklist 90 tulenevalt võivad liikmesriigid õigusaktiga ja määruse piires vastu võtta konkreetseid eeskirju, et kaitsta ameti- või muu samaväärse saladuse hoidmise kohustusi niivõrd, kuivõrd see on vajalik isikuandmete kaitse õiguse ühildamiseks ametisaladuse hoidmise kohustusega.

Advokaatide puhul on Andmekaitse Inspektsiooni kui järelevalveasutuse pädevus advokatuuriseadusest tulenevalt piiratud. AdvS § 43 lg 2 esimese lause kohaselt on advokaadile usaldatud andmed konfidentsiaalsed. AdvS § 43 lg 3 alusel on advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad puutumatud. AdvS § 43 lg 5 tulenevalt ei või advokaati kutsetegevusest tulenevatel asjaoludel kinni pidada, läbi otsida ega vahistada, välja arvatud maa- või linnakohtu määruse alusel. Advokaadi kutsetegevusest tulenevatel asjaoludel ei või läbi otsida ka advokaadibürood, mille kaudu ta õigusteenust osutab. AdvS §-s 45 on kliendi huvide kaitseks ette nähtud kutsesaladuse hoidmise kohustus.

Advokatuuriseaduses sätestatud konfidentsiaalsuskohustus on eriregulatsioon üldmääruses sätestatust. Õigusselguse huvides tuleks advokaadibüroode kontrollimise erisus selgelt välja tuua advokatuuriseaduses. Euroopa Liidu Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu (CCBE) soovitus (*CCBE Guidance on the main new compliance measures for lawyers regarding the General Data Protection Regulation*) kohaselt tuleks advokaate puudutav erand sõnastada järgmiselt: *Kui isikuandmete vastutav või volitatud töötaja on advokaat ja Andmekaitse Inspeksioon soovib kasutada oma õigusi isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 58 lõike 1 punktide e ja f kohaselt, on selleks vajalik advokatuuri juhatuse nõusolek. Nõusoleku taotlemisel peab Andmekaitse Inspeksioon esitama oma taotluse põhjused, samuti meetmed, mida ta võtab kasutusele, et ühitada isikuandmete kaitse õigus ja konfidentsiaalse teabe hoidmise kohustus. Advokatuuri juhatuse nõusolekuta ei või Andmekaitse Inspeksioon kasutada oma volitusi isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 58 lõike 1 punktide e ja f kohaselt.*

Üldmääruses toodud andmekaitse põhimõtteid ei saa pidada usaldussuhte kaitsest olulisemateks. Kuigi sarnaselt Eestile ei ole üldmäärusest tulenev õigusaktide ülevaatamine veel paljudes Euroopa riikides lõppenud, on mitmetes Euroopa riikide seadustes sõnaselgelt välja toodud advokaadibürood puudutavad erandid. Näiteks on erandid sõnaselgelt välja toodud sellistes suurriikides nagu Saksamaa, Prantsusmaa, Inglismaa.

Andmekaitse Inspeksiooni piiramatul juurdepääsul kõikidele isikuandmetele ja ruumidele oleks vastuolus Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikaga

Üldmääruse selgitava punkti nr 164 teises lauses on märgitud, et artiklites 58 ja 90 toodu ei piira liikmesriikide olemasolevaid kohustusi võtta vastu eeskirju ametisaladuse hoidmise kohta, kui see on nõutav liidu õigusega.

On vaieldamatu, et Euroopa õigusruumis on kutsesaladuse hoidmine ning advokaadi ja tema kliendi vahelise suhtluse konfidentsiaalsus õigusriigi oluliseks tingimuseks. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (EIÕK) ja selle protokollid, Euroopa Liidu põhiõiguste harta ning põhiseadus on põhiõiguste olulisimad allikad. Kutsesaladuse hoidmine ja advokaadi ning kliendi vaheline konfidentsiaalsus ei ole küll *expressis verbis* kirja pandud eelnimetatud aktidesse, kuid neid tunnustatakse riikide õiguses, EIK ja Euroopa Kohtu praktikas.

EIK on kujundanud advokaadibüroode läbiotsimist puudutava ulatusliku praktika EIÕK artikli 8 kaitsealas. Advokatuur leiab, et kui Andmekaitse Inspeksioon siseneb advokaadibüroo ruumidesse järelevalve tegemiseks, on see võrreldav olukord advokaadibüroo läbiotsimisega ja EIK praktikast tulenevalt peab riik kutsesaladuse hoidmiseks kehtestama täiendavad tagatised. Näiteks peab EIK praktika kohaselt advokaadibüroo läbiotsimise juures viibima sõltumatu pädev vaatleja, kellel on piisav kvalifikatsioon, et eristada kliendisaladusega kaetud teabekandjad muudest materjalidest. Temale peab samuti laienema kliendisaladuse hoidmise kohustus ning teabekandjate läbivaatamisel peab tal olema õigus takistada ligipääsu kliendisaladust sisaldavatele teabekandjatele. Euroopa Inimõiguste Kohus on sõltumatu vaatlejana aktsepteerinud näiteks advokatuuri esimeest, teist advokaati või

eeluurimiskohtunikku. Advokatuuri juhatuse kaasamisel saab tagada, et järelevalve käigus eraldatakse kliendisaladusega kaetud teabekandjad muudest materjalidest.

5. TsMS jt seaduste muutmise seaduse eelnõu (Eestis tegutsevate vahekohtute otsuste täidetavaks tunnistamise menetluse loomine)

Advokatuur ei toetanud eelnõu punktides 7 ja 14 esitatud ettepanekuid.

Esiteks seisukoht, mis puudutab eeliste andmist kahele vahekohtu institutsioonile:

14) paragrahvi 753 täiendatakse lõikega 11 järgmises sõnastuses:

„(11) Eesti Kaubandus-Tööstuskoja Arbitraažikohtu ja Notarite Koja vahekohtu menetluses tehtud otsust tunnustatakse ja täidetakse ilma, et kohus seda tunnustaks ja täidetavaks tunnistaks.“;

Eesti Advokatuuri hinnangul ei ole ettepanek anda Eesti Kaubandus-Tööstuskoja Arbitraažikohtu ja Notarite Koja vahekohtu menetluses tehtud otsustele eristaatus jätkuvalt kooskõlas New Yorgi 1958. aasta välisriigi vahekohtu otsuste tunnustamise ja täitmise konventsiooniga (edaspidi New Yorgi konventsioon).

Eelnõu kohaselt antakse Eesti Kaubandus-Tööstuskoja Arbitraažikohtu ja Notarite Koja vahekohtu menetluses tehtud otsustele märkimisväärne eelis välisriigi vahekohtu otsuste ees. Sellega eiraks seadusandja rahvusvahelise lepinguga võetud kohustust mitte kohaldada New Yorgi konventsiooni alusel tunnustatavatele ja täidetavaks tunnustatavatele vahekohtuotsustele oluliselt rangemaid tingimusi kui kohaldatakse kohalike vahekohtuotsuste tunnustamisel või täidetavaks tunnustamisel.

Eesti rahvusvahelise maine huvides ei saa lubada „omadele“ erisusi, mis on vastuolus rahvusvahelise konventsiooni alusel võetud kohustustega. Kavandatud täiendusest tuleks Eesti Advokatuuri hinnangul loobuda. Advokatuur ei sea kahtluse alla eelnõus nimetatud konkreetsete vahekohtu institutsioonide usaldusväärset, vaid rõhutab võrdse kohtlemise põhimõttelist kohustust.

Teiseks seisukoht, mis puudutab üürivaidlustes vahekohtumenetluse lubatavust:

7) paragrahvi 718 lõike 2 punkt 1 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

„1) Eestis asuva eluruumi üürilepingu kehtivuse ja ülesütlemise ning eluruumi vabastamise vaidlus, välja arvatud juhul, kui vahekohtumenetluse kokkulepe on sõlmitud vaidluse allutamiseks Notarite Koja vahekohtule;“

Eesti Advokatuuri hinnangul tuleb teha põhimõtteline valik, kas lubada eluruumi üürilepingu kehtivuse ja ülesütlemise ning eluruumi vabastamise vaidluste lahendamist vahekohtu poolt või seda mitte lubada. Kui otsus on siiski lubada eelnimetatud vaidluste lahendamist vahekohtumenetluses, siis peab vahekohtumenetluse aluspõhimõtteid (nn *party autonomy* ehk privaatautonomia) ja loogikat arvestades jääma osapooltele muu hulgas ka vabadus valida, kes vaidlust lahendab. Lisaks õigusele valida vahekohtunikku, hõlmab see laiemalt ka õigust valida nii erinevate vahekohtu institutsioonide vahel kui ka õigust kokku leppida *ad hoc* vahekohtumenetluses. Kui Notarite Koja vahekohtule loodaks seadusega eripädevus, võib tõusetuda põhimõtteline küsimus, kas saab rääkida enam poolte privaatautonomial põhinevast vahekohtumenetlusest.

Advokatuur juhtis tähelepanu eelnõu seletuskirja punktides 3.2.3 ja 3.2.5 sisalduvale veale. Eesti Advokatuuri hinnangul tuleks loobuda poolikust lahendusest ning valida tuleks kahe „puhta“ valiku vahel - vahekohtumenetluse lubamise või keelamise vahel. Muus osas palus advokatuur arvestada advokatuuri äriõiguse komisjoni seisukohtadega.

6. Karistusseadustiku, ohvriabi seaduse ja riigi õigusabi seaduse muutmise seaduse eelnõu

Advokatuuri hinnangul tuleks lisaks terrorismikuriteos kannatanule anda riigi õigusabi sõltumata isiku majanduslikust seisundist ka raskete kuritegude ohvritele. Kannatanule on nii ajakulu arvestades kui ka rahaliselt soodsam esitada tsiviilhagi kriminaalmenetluses. Kui kannatanud saaksid riigilt kvalifitseeritud õigusabi juba kriminaalasja kohtueelses menetluses, aitaks see vältida olukordi, kus kannatanu jääb ilma kuriteoga tekitatud varalise või mittevaralise kahju hüvitisest üksnes oskamatus ja teadmatuse tõttu nõuet õigeaegselt esitada. Puudujäägile on juhitud tähelepanu ka kuriteoohvrite kaitse ja kohtlemise uuringus.

Samuti on kannatanutel, keda esindab advokaat, rohkem võimalusi menetluses aktiivselt osaleda, esitada tõendeid, osaleda risküsitluses, taotleda ekspertiise, mis ei pruugi olla seotud üksnes tsiviilhagisse puutuvaga, vaid ka süüküsimuse aruteluga. Kannatanu võib sattuda ebavõrdsesse olukorda, kui tema oskused esitada tõendeid ja taotlusi satuvad sõltuvusse sellest, kas ta saab endale esindajat palgata või mitte.

7. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu KrMS § 12 muutmise

Eelnõu § 1 p 1 ja 2 käsitlevad KrMS § 12 muutmist ning seda viisil, mida Eesti Advokatuur peab problemaatiliseks.

Esiteks loob eelnõu kohaselt KrMS-i lisatav § 12 lg 41 koostoimes sama paragrahvi lõikega 1 olukorra, kus lg 1 kohaselt kaitset vajava õiguse või huvi ilmnemisel peab kohus tegema valiku kolme alternatiivi vahel:

(i) kohtuistungit kinniseks kuulutamine,
(ii) saladuse hoidmise kohustuse panemine ilma kohtuistungit kinniseks kuulutamata, või
(iii) kohtuistungit avalikkuse piiramata jätmine. Kehtiva õigusega võrreldes tekib eelnõu kohaselt juurde üks täiendav alternatiiv ning see asjaolu evib kahesugust mõju: ühelt poolt see eeldatavasti vähendab kohtuistungite kinniseks kuulutamist, kuivõrd kaitset väärivate õiguste ja huvide tagamiseks nähakse ette ka kohtuistungit avalikkuse põhimõtet vähemal määral riivav meede, ning teiselt poolt suureneb kohtuistungit avalikkuse põhimõtte piiramise juhtumite arv sellistes olukordades, kus vastava meetme rakendamine on küsitav. Eesti Advokatuur näeb kõnealuse regulatsiooni kehtestamisel ohtu, et KrMS § 12 lg 41 kohaldamine muutub n-ö rutiiniks ehk väga sageli rakendatavaks ning teisalt väheneks selliste kohtuistungite arv, mille kinniseks kuulutamine on tegelikult vajalik, kuid mida KrMS § 12 lg 41 kohaldamise tõttu kinniseks ei kuulutata. Selline areng ei oleks õiguskorras soovitatav.

Teiseks on küsitav kavandatud muudatuste praktikas rakendamine. Kõigepealt jätab kavandatud regulatsioon lahtiseks selle, millises vormis tuleb kohtuistungit avalikkuse piiramine otsustada (kas vastav lahend tuleb teha põhjendatud määrusena või nn protokollilise määrusena). Sellega seonduv küsimus määruse järgi kohustatud isikute ringi määratlemisest (mh on lahendamata küsimus sellest, kas KrMS § 12 lg 41 kohaldamisel on nõutav kõigi istungisaalis viibijate isiku tuvastamine) ning sellest, kuidas toimub määruse teatavakstegemine. Lisaks sellele näeb eelnõu seletuskirja kohaselt regulatsiooni eeskujuna viidatud TsMS ette võimaluse esitada saladuse hoidmise kohustuse kehtestanud määruse peale määruskaebuse (TsMS § 41 lg 4), kuid KrMS § 12 lg 41 alusel tehtava määruse peale on määruskaebuse esitamine välistatud (KrMS § 385 p 1). Eeltoodu toob Eesti Advokatuuri hinnangul kaasa selle, et KrMS § 12 lg 5 sätestatud trahvi kohaldamine on praktikas äärmiselt raskesti rakendatav ning samuti looks seadus aluse isikutele (sh menetlusvälistele isikutele)

kohtumäärusega kohustuste panemise nii, et asjassepuutuvatel isikutel puudub võimalus vastavat kohtumäärust vaidlustada.

Kokkuvõtvalt leidis Eesti Advokatuur, et KrMS § 12 muutmise eelnõus pakutud viisil ei lahenda ühtegi kehtiva õiguse probleemi. Vastupidi, eelnõu kõnealune osa loob eeldused praktikaks, mis on üldise õiguskorra aspektist pigem kahjulik.

KrMS § 36 muutmise

Eelnõu § 1 p 9 näeb ette KrMS § 36 täiendamise. Eesti Advokatuur põhimõtteliselt toetab juriidilise isiku menetluses osalemise võimaluste laiendamist ning vastavate isikute ringi volitatud töötaja ja lepingulise esindaja lisamist, kuid selle klausliga, et juriidilise isiku nimel ütluste andmine peaks siiski jääma juriidilise isiku seadusliku esindaja või pankrotihalduri ülesandeks (analoogiliselt KrMS § 37 lg 2 sätestatud kannatanu menetluses osalemise regulatsiooniga).

Eelnõu seletuskiri näib osutavat sellele, et KrMS § 36 muutmise eesmärk ongi normi täiendamine KrMS § 37 lg 2 eeskujul, kuid eelnõu § 1 p 9 toodud tekst ei kajasta seda põhimõtet.

KrMS § 53 lg 2 muutmise

Eelnõu § 1 p 15 näeb ette KrMS § 53 lg 2 muutmise selliselt, et prokuröri taandamise taotluse lahendaja on mitte riigiprokuratuur, vaid kõrgemalseisev prokurör. Iseenesest muutub sellise sättega prokuröri taandamise taotluse lahendamiseks pädeva prokuröri määratlemine mõnevõrra ühetaolisemaks ja selgemaks võrreldes kehtiva regulatsiooniga, kuid samal ajal toob selline menetluskord kaasa hoopis uue probleemi. Olukorras, kus taandamistaotluse osas teeb esialgse lahendi prokurör, kes ei ole riigiprokuratuuri prokurör, saab prokuröri määruse peale kaebust esitada üksnes riigiprokuratuurile ning viimasel on 30 päeva aega kaebuse lahendamiseks (KrMS § 228 lg 2, § 229 lg 1). Alles pärast riigiprokuratuuri määruse saamist saab taandamise küsimuses pöörduda maakohtu poole (KrMS § 230 lg 1).

Kehtiv regulatsioon, mille järgi taandamistaotluse lahendas alati riigiprokuratuur ja seda 5 päeva jooksul, võimaldas prokuröri taandamise küsimuse maakohtu ette viia oluliselt kiiremini. Lühidalt tekitab norm, mis loob enamiku prokuröri taandamise taotluste puhul vajaduse läbida asja kohtu ette viimise eeldusena veel täiendav kaebemenetlus riigiprokuratuuris koos selleks kuluva 30-päevase menetlusajaga olukorra, kus taandamisküsimuste lahendamine hakkab lubamatul määral viibima.

KrMS § 53 lg 2 kavandatava muudatuse juurde jäämisel tuleks KrMS täiendada ka sättega, mille kohaselt peab kõrgemalseisva prokuröri taandamistaotluse lahendamise määruse peale kaebuse esitamisel riigiprokuratuur kaebuse lahendama samuti 5 tööpäeva jooksul, mitte üldise 30-päevase menetlusaja jooksul.

KrMS § 68 lg 1 muutmise ja § 74 lg 4 kehtetuks tunnistamine

Eelnõu § 1 p 19 ja p 29 näevad ette omakäeliselt ütluste kirjutamise õiguse kaotamise. Kuigi vastavad sätted puudutavad otseselt vaid tunnistaja ülekuulamist, mõjutab muudatus vahetult ka kahtlustatava õigusi (KrMS § 76 lg 2) ja kannatanu õigusi (KrMS § 37 lg 3).

Eesti Advokatuur peab oluliseks, et tunnistajal, kahtlustataval ja kannatanul säiliks kehtiva KrMS-iga antud õigus anda ülekuulamise käigus omakäelisi kirjalikke ütlusi. Siinjuures on oluline silmas pidada, et kuigi eelnõu seletuskirjas väidetakse, et ülekuulamise salvestamine "muutub menetluses järjest tavapärasemaks", on praktika siiski selline, et ülekuulamise helisalvestamine kohtueelses menetluses on väga erandlik. Praktikas näeb valdav enamus ülekuulamisi välja selliselt, et menetleja trükib ülekuulamise käigus avaldatu arvutisse (sealjuures enamasti kantakse protokollile ülekuulatava vastus küsimusele ja küsimust ennast

protokoll ei kanta) ning vastava protsessi käigus toimub paratamatult ülekuulatava sõnade teatav kohandamine menetleja poolt protokolliga jaoks. Eriti pikema ülekuulamise lõpuks ei mäleta ei ülekuulatava ega ülekuulamise juures viibivad teised isikud (menetleja ise, tunnistaja/kannatanu esindaja, kaitsja) täpselt ülekuulatava poolt avaldatut, mistõttu menetleja poolt trükitud protokolliga ülevõtte ja sellesse paranduste tegemine ei võimalda alati kõrvaldada kõiki protokolliga ebatäpsusi ja moonutusi. Sellest tulenevalt on mõistetav ja põhjendatud, et ülekuulamise käigus oleks ülekuulataval õigus viia oma ütlusi menetlustoimingu protokolliga nõu vahetult ehk ise, ilma menetleja vahendusega. Olukorras, kus ülekuulamise salvestamist reeglina ei toimu, on sellise õiguse teostamiseks ainuvõimalik viis ütluste kirjutamine omakäeliselt.

Eelnõu seletuskirjas viidatud probleemid seoses omakäeliselt kirjutatud ütlustega on puhtalt tehnilist laadi ja need on ületatavad tehniliste meetmetega. Tehniliste probleemide ületamine raskusi ei ole õige lahendada tunnistaja, kahtlustatava ja kannatanu olulise menetlusõiguse äravõtmisega. Ühe mõistliku lahendusena võiks kõne alla tulla omakäeliselt kirjutatud ütluste võrdsustamine sellega, et ülekuulatav ise trükitab oma ütlused menetlustoimingu protokolliga ning protokolliga kantakse ka vastav märge.

KrMS § 107 muutmine

Eelnõu § 1 p 35 näeb ette KrMS § 107 täiendamise lõikega 31, mis mh lubab ekspertiisiakti koostada ilma põhiosata (menetleja nõusolekul). Arvestades asjaolu, et uuringute kirjeldus kuulub KrMS § 107 lg 3 kohaselt ekspertiisiakti põhiosas ning uuringute kirjelduse näol on tegemist väga olulise teabega ekspertiisiakti kui tõendi õigsuse ja usaldusväärsuse hindamisel, on põhiosata ekspertiisiaktide lubamine Eesti Advokatuuri arvates taunitav. Eelnõu seletuskirjas viidatud nn automaatekspertiiside tulemusi kajastavate ekspertiisiaktide vormistamine põhiosata võib olla erandlikel juhtudel isegi põhjendatud, kuid eelnõuga väljapakutud norm ei sisalda põhiosa ärajätmisele mitte mingeid sisulisi tingimusi peale menetleja suva ning selline regulatsioon ei ole aktsepteeritav.

KrMS § 123 muutmine

KrMS § 123 muutmine eelnõu § 1 p 41 sätestatud viisil on iseenesest mõistlik ja otstarbekas. Selle muudatusega seonduvalt pidas aga Eesti Advokatuur vajalikuks osundada mõnede teistele KrMS sätetele, mis vajaksid kõnealuse muudatusega seonduvalt samuti muutmist, kuid mis on eelnõus jäänud tähelepanuta.

Kuivõrd kõikvõimalikud tõendusteavet sisalduvad teabesalvestised on kavandatud KrMS § 123 kohaselt dokumentaalsed tõendid, siis on iseenesest mõistetav, et need peaksid olema kriminaaltoimikus. Kriminaaltoimiku pidamist käsitlev regulatsioon (KrMS § 1601, et eelnõu § 1 p 72) ei lahenda aga selliste dokumentaalsete tõendite käsitlemist, mille andmemaht põhimõtteliselt ei võimalda nende pidamist e-toimiku infosüsteemis.

Digitaalsete andmekandjate koopiaid sisaldavate failide maht jääb rutiinselt vahemikku kümnetest megabaitidest kuni sadade gigabaitideni ning samas suurusjärgus andmemahte hõlmavad ka näiteks erinevad videosalvestised vms. Isegi e-toimiku infosüsteemi prognoositava ajahorisondi võimalikke arendusi silmas pidades on ilmselge, et kõigi selliste tõendite pidamine e-toimiku infosüsteemis ei saa ei täna ega ka lähitulevikus võimalik olema. Seega peab kriminaaltoimiku pidamise regulatsioon käsitlema ka seda, kuidas käideldakse selliseid dokumentaalseid tõendeid KrMS § 123 mõttes, mille pidamine e-toimiku infosüsteemis ei ole tehniliselt võimalik.

Lisaks kriminaaltoimiku pidamise regulatsioonile (KrMS § 1601) vajab muutmist ka kriminaaltoimiku koopia kaitsjale kättesaadavaks tegemise kord. KrMS § 224 lg 1 peab ette

nägema, et e-toimiku infosüsteemis olevate dokumentaalsete tõendite kõrval peab kaitsja saama koopia ka sellistest kriminaaltoimikus olevatest tõenditest, mida tehnilistel põhjustel e-toimiku infosüsteemis pidada ei saa. Kuivõrd salvestised on dokumentaalsed tõendid, siis tuleb KrMS § 224 lõikest 3 välja jätta viide salvestistele kui millelegi, millega isikul on võimalik enda taotlusel tutvuda menetleja juures.

KrMS § 126¹⁶ lg 1 muutmine

Eelnõu § 1 p 44 sätestatud KrMS § 12616 lg 1 muutmise eesmärk, mis on väljendatud eelnõu seletuskirjas, on iseenesest mõistlik. Samas leidis Eesti Advokatuur, et jälitustoiminguks loa andmise määrus võiks olla eraldi menetluses vaidlustatav mitte kuni kriminaalasja kohtusse saatmiseni, vaid kuni kohtuliku uurimise alguseni maakohtus. Paljudes üldmenetluse kriminaalasjades (millega seonduvalt aga jälitustoiminguteks loa andmise määrusi enamasti vaidlustatakse) jääb asja kohtusse saatmise ja kohtuliku arutamise alguse vahele ajavahemik, mille kestus on 4-12 kuud või isegi enam. Ka selle ajavahemiku jooksul peaks olema võimalik pidada eraldi kaebemenetluses ära vaidlused jälitustoimingute seaduslikkuse üle ning see mitte ei takistaks nn põhikohtuasja menetlemist, vaid vastupidi - võimaldaks enne kohtuliku uurimise algust põhikohtuasjas lahendada olulised tõendite lubatavuse küsimused, mille üle peaks muidu hakkama vaidlema kohtuliku uurimise käigus.

KrMS täiendamine §-iga 141⁵

Eelnõu § 1 p 63 näeb ette KrMS täiendamise §-iga 141⁵, millest johtuvalt toob ainuüksi kahtlustuse esitamine tagajärjena kaasa juriidilise isiku jagunemise, ühinemise ja likvideerimise keelu ja vastava teabe edastamise registrile. Selline norm riivab Eesti Advokatuuri arvates lubamatult süütuse presumptsiooni põhimõtet ning on vastuolus ka EV põhiseaduse § 9 lg 2, § 11, § 15 lg 1, § 19 lg 1 ja § 31 lg 1 sätestatuga. Kõnealuses normis sätestatud keeld saab olla õigustatud vaid juhul, kui seda on kohaldatud kohtumäärusega, mis arvestab konkreetse kaasuse asjaoludega ning mis on seaduses sätestatud korras vaidlustatav (analoogselt eelnõuga pakutud KrMS § 1416 regulatsioonile).

KrMS § 155 muutmine

Üldmenetluse kriminaalasjades on advokatuuri hinnangul nii kohtu kui ka kõigi menetlusosaliste huvides see, et kohtuistungil antud ütlused oleksid kirjalikult fikseeritud (protokollitud) ka juhul, kui kohtuistung on helisalvestatud ja salvestis on kohtule ja menetlusosalistele kättesaadav. Ütluste kirjalik fikseerimine kohtuistungi protokollis võimaldab nii kohtul kui ka menetlusosalistel oluliselt väiksema ajakuluga saada ütlustest ülevaadet ning neid näiteks kohtuvaidluses või kohtu poolt otsuse tegemisel refereerida ja vastavalt oma järeldusi ütlustele toetudes põhjendada. Ütluste kirjalik fikseerimine on võimalik nii n-ö traditsioonilise protokollimise vormis vastavat tööd tegeva inimese poolt kui ka tehnilise lahenduse abil kas istungi käigus praktiliselt reaalselt või siis peale istungit helisalvestist kasutades.

Eelnõuga pakutud muudatuse põhjendamise kontekstis tuleb arvestada, et erinevalt tsiviilkohtumenetlusest ja halduskohtumenetlusest on kriminaalmenetluses isikuliste tõendiallikate ütlustel oluliselt suurem roll ja kaal ning sellest johtuvalt ei ole põhjendatud piirduda helisalvestise olemasolul vaid helisalvestiga nii nagu see on ette nähtud TsMS-is ja HKMS-is. Eesti Advokatuur oli seisukohal, et kriminaalasjades peaks kohtuistungi protokoll jätkuvalt kirjalikult fikseerima kohtuistungil antud ütlused.

KrMS § 227 lg 6 muutmine

Eelnõu § 1 p 104 näeb ette KrMS § 227 täiendamise lõikega 6, mis paneb kaitsjale kohustuse esitada koos kaitseaktiga või esimesel võimalusel prokuratuurile koopia asjatundja kirjalikust arvamusest või kirjalik kokkuvõtte asjatundja arvamuse kohta.

Eesti Advokatuuri hinnangul ei ole selline muudatus vajalik ega põhjendatud. Kehtiv õigus ei näe ette ühegi tõendi koopia esitamist koos kaitseaktiga ning erandi tegemine asjatundja arvamusele ei ole põhjendatud. Loomulikult on võistleva menetluse põhimõtetega kooskõlas see, et kaitsja teeb oma tõendid prokuratuurile kättesaadavaks enne, kui kaitsja need kohtule esitab, kuid selle kohustuse toomine juba kaitseakti esitamise aega on praktiliselt teostamatu ja kaitseõigust ebaproportsionaalselt riivav. Kuivõrd kaitseakti esitamise aeg on määratud eelistungi korraldamise ajaga ja pole seeläbi üldse kaitsja kontrolli all, siis enamikel juhtudel ei ole kaitseakti esitamise hetkeks ega ka üldse kohtuliku eelmenetluse kestel olemas ei asjatundja kirjalikku arvamust ega nõutava kokkuvõtte koostamiseks vajalikke andmeid.

Lisaks sellele otsustab kaitsja lõplikult selle üle, milliseid tõendeid ta kohtule esitab, pärast seda, kui kohtus on lõpetatud prokuratuuri tõendite esitamine ja uurimine. Sellest tulenevalt ei ole põhjust teha asjatundja arvamuse osas erandit üldisest tõendite esitamise korrast ning kohane regulatsioon on, et kaitsja üksnes nimetab kaitseaktis need tõendid, mida ta kavatses kohtule esitada, ning esitatavad tõendid tehakse kaitsja poolt prokuratuurile kättesaadavaks kohtuliku uurimise käigus, mõistliku aja jooksul enne seda, kui kaitsja need tõendid kohtule esitab.

Eesti Advokatuur ei toetanud KrMS § 227 täiendamist lõikega 6 eelnõus väljapakutud kujul.

KrMS § 288 lg 5 muutmine

Eesti Advokatuur ei toetanud eelnõu § 1 p 116 kohaselt pakutud KrMS § 288 lg 5 muutmist. Advokatuuri hinnangul puudub vajadus suurendada kohtu võimalusi sekkuda risküsitluse ning sellise võimaluse loomine on vastuolus risküsitluse olemuse ja eesmärgiga.

8. Õiguspoliitika põhialused aastani 2030

Justiitsministeeriumi eestvedamisel valmis Riigikogu otsuse „Õiguspoliitika põhialused aastani 2030” eelnõu, mille eesmärk on kujundada hea õigusloome standard ja olla õigusloome pikaajaline poliitiline suunanäitaja. Advokatuur pidas dokumenti selle esitatud kujul mittevajalikuks ja dokumendi koostamisele kulunud ressursi suures osas raisatuks.

Eelnõu vajalikkus

Advokatuuri hinnangul saab õigusloome kultuuri parandada läbi praktika suunamise, mis eeldab sihikindlat ja järjepidevat tööd. Täiendav mittesiduv regulatsioon hea õigusloome tava kujunemisele kaasa ei aita. Eelnõu kordab soovitusi, mis on juba normatiivsed kas läbi hea õigusloome ja normitehnikaeeskirja (HÕNTE) või Riigikogu õigusloome soovitude. Riigikogu soovitusel võeti vastu 23.02.2011, kuid siiani on enamik suunistest täitmata või neid täidetakse näiliselt. Tihti on eelnõu koostamine juba otsustatud ja sellest ei loobuta ka juhul, kui uute normide sisu või vajalikkuse suhtes puudub üksmeel. Enamik eelnõus sätestatud põhimõtteid on oma laadilt triviaalsed ja nende üle kordamine eraldi väärtust ei loo (nt õigusloome eesmärgiks põhiseaduslike õiguste tagamine, seaduste jagunemine üld- ja eriosa seadusteks, olulise õigusteabe avaldamine Riigi Teatajas, koostöö edendamine ja koolituste korraldamine) või on nende rakendumine vähetõenäoline (nt koalitsioonilepingute kvaliteedi parandamine, õigusloomega inimeste heaolu ja Eesti konkurentsivõime parandamine, õigusloome mahu vähendamine ning õigusloomeliste lahenduste katsetamine).

Märkused eelnõule

Kuna eelnõu puudutab õigusloomet, mis on õiguspoliitika üks osa, oleks õigem pealkiri eelnõule "õigusloome poliitika põhialused".

Eelnõus puuduvad tõsiseltvõetavad õigusloome poliitika visioon ning eesmärgid. Näiteks siht, et aastaks 2030 väheneb õigusloome maht tuntavalt ja et uusi seadusi ei algatata kergekäeliselt (p 4), ei saa olla 12 aasta kaugune eesmärk 27 aastat pärast riikliku iseseisvuse taastamist. Need põhimõtted peaksid olema juba ammu juurdunud ja kui ei ole, tuleb deklaratsioonide asemel analüüsida probleemi põhjusi.

Eelnõu käsitleb küll põgusalt õigusloome valdkonnas tegutsevate juristide täienduskoolituse korraldamist, kuid ei puuduta muud koostööd teadusastutustega. Õigushariduse valupunktid, nagu õigusõppe ja teadustegevuse kvaliteet ning ebapiisav rahastus, õigusteaduse mittekäsitlemine rahvusteadusena jne, on küll laiemad kui õigusloome poliitika, kuid neil on vahetu mõju õigusloomele. Selleks, et õigusloome oleks teaduspõhine ning debatt praegusest kvaliteetsem ning paremini tasakaalustatud, peavad õigusloomes kolmanda osapoolena poliitikute ja ametnike kõrval osalema eelmistest sõltumatud teadlased.

Pea täielikult on eelnõus mööda mindud tehnoloogia ja innovatsiooni mõjust õigusloomele. Senist tehnilist progressi arvestades areneb keeletehnoloogia 12 aasta jooksul oluliselt ning õigusaktid ja -normid peavad selle aja jooksul muutuma masinloetavaks. Eelnõus ei ole kordagi mainitud nt tehisintellekti ehk suurandmeanalüüsi ja masinõppe mõju õigusloomele, sh kasutust mõjuanalüüsis ja järeelhindamisel. Eelnõus kavandatud analüüsivajadus suurendab oluliselt bürokraatiat ning Eesti piiratud inimressurssi arvestades ei ole masinaid appi võtmata võimalik seda tööd ära teha. Eelnõu koostamisele on kulunud tohutult ressursi. Eelnõu ja kahe seletuskirja koostamisse on kaasatud 15 inimest Justiitsministeeriumist, eelnõud on arutatud paljudes töö-, rakke- jm rühmades. Kulunud töö hulga kohta on eelnõus asjalikke soovitusi kahetsusväärset vähe.

9. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse muutmise seaduse eelnõu

Eelnõu ei suurenda oluliselt õigusselgust

Individuaaltaotluste lubatavus tuleneb täna otse põhiseadusest ning lubatavuse kriteeriumid on sõnastanud Riigikohus oma lahendites. Eelnõu eesmärk on suurendada individuaaltaotlusega seonduva regulatsiooni selgust (seletuskirja lk 3). PSJKS-sse lisatava § 71 sõnastus („... kui ... põhiõiguse rikkumine on oluline ja pöördumatu ning isikul ei ole ega ole varem olnud ühtegi muud tõhusat võimalust kohtulikuks kaitseks“ – advokatuuri rõhutused) ei ole lubatavuse kriteeriumide osas paraku senisest oluliselt selgem. Viidatud normi peab Riigikohus jätkuvalt ise tõlgendama.

Eelnõu vajadust ja mõju ei ole põhjalikult kaalutud

Igale olulisele riigiõiguslikule muudatusele peab eelnema eriti põhjalik analüüs ja arvestada tuleb valdkonna asjatundjate märkustega. Eelnõu väljatöötamise kavatsusele esitasid kaalukaid vastuväiteid näiteks Siseministeerium, Riigikohus ja Õiguskantsleri Kantselei. Advokaat ei tea ja ei nähtu ka eelnõu seletuskirjast, et kriitikaga oleks arvestatud ja et teemat oleks arutatud riigiõigusega tegelejate laiemas ringis. Märkimisväärset ei kujundanud individuaaltaotluste regulatsiooni vajalikkuse küsimuses ühest seisukohta ka Justiitsministeeriumi põhiseaduse asjatundjate kogu (seletuskirja lk 3).

Eelnõu seletuskirja järgi on mõju individuaaltaotluste esitajatele ja Riigikohtule väike, kuna seni on olnud vähe kaebusi (seletuskirja lk 14). Kui väikest mõju prognoositakse selle tõttu, et Riigikohus jätab lõviosa taotlustest käiguta, siis tegelikkuses kaebeõigus ei avardu ning see tekitab üldsuses ja menetlusosalistes pettumust. Ka normiadressaatide normis pettumus on mõju, mida tuleb õigusloomes arvestada.

Muudatus suurendab Riigikohtu töökoormust ning see võib kahjustada muid menetlusliike

Advokatuur pidas eelnõu mõju Riigikohtu töökoormusele siiski prognoositust oluliselt suuremaks. Advokaatidel on kohustus kasutada kliendi huvides kõiki seadusega kooskõlas olevaid vahendeid ja viise (AdvS § 44 lg 1 p 1), milleks on muu hulgas kõigi menetlusvõimaluste ärakasutamine. Uue menetlusliigi lisandumisel kasutatakse seda kindlasti senisest rohkem. Individuaaltaotlusi võidakse hakata esitama näiteks juhul, kui üldmenetluses jäetakse põhiseaduslikkuse järelevalve taotlus rahuldamata või kui üldmenetluses ei liigu asi piisavalt kiiresti. Riigikohut koormavad ka lubamatud individuaaltaotlused, sest kohtul tuleb need läbi vaadata ja põhjendatud määrusega tagastada. Individuaaltaotluste menetlusse võtmisel peab Riigikohus hakkama hindama tõendeid ja tuvastama faktilisi asjaolusid põhiõiguste rikkumise kohta.

Riigikohtu koormuse suurenedes ei tohi kannatada muud menetlusliigid. Juba täna on Riigikohtu koormus kohtunike endi väitel kriitilisel piiril. Käivad arutelud tsiviilasjades edasikaebeõiguse piiramiseks ja 3-astmelise menetluse asemel 2-astmelisest menetlusest. Individuaaltaotluste seadustamine võib hakata pärssima muid menetlusi. Uued menetlusliigid ei tohi mingil juhul halvendada olemasolevaid kaebevõimalusi ega olemasolevate menetluste kvaliteeti. Seetõttu tuleb uute menetlusliikide loomisel tagada kohtute ja kõigi menetlusosaliste (sh riigi õigusabi osutavate advokaatide) täiendav rahastamine.

Põhiõiguste komisjoni arvamus

Eelnõu kohta avaldas seisukoha ka advokaatuuri põhiõiguste komisjon. Põhiõiguste komisjon küll toetas eelnõud, kuid samas tõi välja mitmed Riigikohtu praktikas ilmnenud lüngad, mida eelnõus pakutud lahendusega ei ole võimalik ületada. Põhiõiguste komisjoni arvates ei anna eelnõu esitatud kujul tegelikult märkimisväärset sisulist lisaväärtust, sest tulenevalt Brusilovi kaebusest ja teistest viidatud Riigikohtu lahenditest, on väga teoreetiline võimalus Riigikohtusse pöördumiseks individuaaltaotlusega olemas ka praegu. Esitatud kujul loob eelnõu küll mõningat õigusselgust, koondades senised Riigikohtu seisukohad seadusesse, kuid tegelik võimalus individuaaltaotluseks jääb endiselt pigem küsitavaks ja illusoorseks.

10. Laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seaduse muutmise ning tulumaksuseaduse ning nendega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu

Veeteede Ameti, Rahandusministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi ning Majandus-ja Kommunikatsiooniministeeriumi koostöös on valminud laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seaduse muutmise ning tulumaksuseaduse ja nendega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. Advokaatuuril olid eelnõu kohta alljärgnevad märkused.

Volitatud esindaja registritoimingutes

Advokatuur ei toetanud eelnõu § 1 punkti 9, mis näeb ette, et volitatud esindajaks võib olla Eestis elav või Eesti e-residentist advokaat.

E-residentsuse eesmärgiks peaks olema ennekõike Eesti e-teenuste kasutamise võimaldamine, mitte välisriigi ametiisikute ja professionaalide tegevuse laiendamine Eestis.

Advokaatuuri assotsieerunud liikme ja välisriigi advokaadi tegevuse õiguslikud alused on sätestatud advokatuuriseaduses.

Euroopa Liidu õiguse kohaselt on Euroopa Liidu liikmesriik kohustatud lubama oma territooriumil tegutseda teistes Euroopa Liidu liikmesriikides advokaadina tegutsevaid isikuid samades valdkondades kui oma riigi advokaate. Tegemist on asutamisõiguse valdkonna regulatsiooniga, mille täpsemad nõuded sätestab direktiiv 98/5/EÜ. Assotsieerunud liikmena tegutsemise õiguse andmine advokatuuriseaduses tähendab sisuliselt isiku registreerimist advokaatuuri juhatuse poolt, nagu seda näeb ette ka direktiiv.

Välisriigi advokaadi institutsiooni regulatsioon on tingitud Euroopa Liidu direktiivist 77/249/EMÜ, mis kohustab liikmesriike võimaldama Euroopa Liidu liikmesriigis täieõigusliku advokaadina tegutsemise õigusega isikul osutada õigusteenust teises Euroopa Liidu liikmesriigis. Siin on tegemist Euroopa Liidu neljast põhivabadusest ühe, teenuste vaba liikumise tagamisega. Teenuse vaba osutamine tähendab olukorda, kus isik ei asu alaliselt Eestis ning ei osuta õigusteenust alaliselt Eestis.

Euroopa Liidu liikmesriigi advokaadi tegutsemist Eestis ei tohiks piirata selliselt, et advokaatidele on esindamise eelduseks seatud Eestis elamine või Eesti e-residentsus. Euroopa Liidu liikmesriigi advokaat peaks Eestis tegutsemisel lähtuma advokatuuriseaduses sätestatust, mis omakorda lähtub eelviidatud direktiividest.

Kui volitatud esindajana soovib tegutseda advokaat väljastpoolt Euroopa Liitu, siis peaks lisaks kontrollima ka advokaadina tegutsemise õigust.

Volitatud isiku volituste tõendamine

Eelnõu § 1 punktiga 9 LaevaRS-sse lisatava § 41 lg 3 järgi tuleb registripidajale esitada volitatud isiku esindusõiguse tõendamiseks notariaalselt kinnitatud volitus ning samas vormis esindaja nõusolek. Mõlemad võivad olla ka digitaalallkirjaga, mis loetakse võrdseks notariaalse kinnitamisega.

Advokatuuri hinnangul ei ole notariaalse volikirja ning samas vormis esindaja nõusoleku nõudmine advokaatidelt põhjendatud. Kui klient on advokaadiga sõlminud kokkuleppe LaevaRS alusel volitatud isikuna tegutsemise kohta, siis advokaadi esindusõiguse tõendamiseks võiks piisata advokaadi nõusolekust, mis tuleb esitada registripidajale enne esmase toimingute tegemist. Samuti piisaks sellest, kui advokaat on kliendi esindajana esitanud taotlusi, millel on advokaadi digitaalallkiri.

On mõisteta, et notariaalse vormi nõue on ennekõike kliendi huvide kaitseks, tagamaks kliendi vara säilitamine. Samas ei ole advokaatide võrdsustamine volituste tõendamisel mistahes teise esindajaga kliendi huvides vajalik. Kliendi esindamisel advokaadi poolt on volitajat eelnevalt õiguslikult nõustatud, selgitatud välja volitaja tahe ja see vormistatud arusaadavalt volikirjas. Taolises olukorras on kliendi huvid paremini kaitstud ja kliendi huvides on pigem käibe lihtsus.

Volituseeta esindusele võib järgneda advokaadi distsiplinaarmenetlus, advokaadi isiklik varaline vastutus, advokaadibüroo varaline vastutus ja lisaks võimalikud karistusõiguslikud sanktsioonid. Advokaate eristab teistest esindajatest advokaatide varalise vastutuse regulatsioon. Advokatuuriseaduse § 47 sätestab, et õigusteenust osutades tekitatud kahju eest vastutavad advokaadibüroo pidaja ja advokaat solidaarselt. Kokkulepe, mis välistab advokaadibüroo pidaja või advokaadi vastutuse tahtluse või raske hooletusega tekitatud kahju eest, on tühine.

Täiendavalt näeb AdvS § 48 lõige 1 ette, et advokaadibüroo pidaja või advokaadi poolt tekitatud kahju hüvitamise tagamiseks peab advokaadibüroo pidaja sõlmima kutsekindlustuslepingu. Tagamaks, et kõik advokaadid on sõlminud kutsekindlustuslepingu, tuleb lepingu ära kirjutada advokatuuri juhatusele.

11. Kaubamärgiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu Patendivoliniku kutse saamise lihtsustamine

Eelnõu kohaselt võis patendivoliniku kutse kaubamärgi, tööstusdisainilahenduse ja geograafilise tähise kutsetegevuse valdkonnas saada ka vandeadvokaat, kelle puhul on tõendatud advokaadibüroos pidev õigusteenuse osutamine vastavas valdkonnas viimase nelja aasta jooksul.

Advokatuur küll toetab turutõkete kaotamist, kuid vältida tuleks advokaatide topeltliikmelisust kutseorganisatsioonides. Vandeadvokaatide eksamineerimine ja järelevalve nende tegevuse üle peaks jääma advokatuuri ainupädevusse.

Advokatuur ei poolda advokaatide topeltliikmelisust kutseorganisatsioonides

01.11.2018 jõustuva patendivoliniiku seaduse kohaselt võivad patendivoliniikuna tegutseda isikud, kes on Patendivoliniike Koja liikmed.

Advokatuuri hinnangul ei peaks advokaadid patendivoliniikuna tegutsemiseks olema Patendivoliniike Koja liikmed. Advokaadid kuuluvad juba advokaatide kutseühendusse ehk advokatuuri. Patendivoliniike Koja ülesanded kattuvad advokatuuri pädevuses olevate ülesannetega (nt täiendõppe korraldamine, eksamineerimine, järelevalve, avalikkusele vajaliku info kättesaadavuse tagamine veebilehel, kutsekindlustuse olemasolu kontrollimine jne) ja seetõttu ei ole kahte kutseühendusse kuulumine otstarbekas ja põhjendatud.

Advokaatide täiendav eksamineerimine ei ole vajalik

Eelnõu kohaselt hindab vandeadvokaadi vastavust kehtestatud nõuetele kutseeksamil patendivoliniiku kutsekomisjon.

Advokaatide täiendav eksamineerimine kutsekomisjoni poolt ei ole vajalik, kuna advokaadi kutseeksami raames kontrollitakse muu hulgas tööstusomandi õiguskaitse tundmist. Kaubamärgi, tööstusdisainilahenduse ja geograafilise tähise valdkonnas ei ole olulised mitte tehnilised teadmised, vaid eelkõige õigusteadmised (näiteks esindamine vaidluse korral apellatsioonikomisjonis, seaduses sätestatud nõuete tundmine registreerimisavalduse esitamisel ja registreeringuga seotud toimingute tegemisel). Lisaks ei luba advokatuuri eetikakoodeksi § 12 lõige 4 advokaadil võtta vastu ülesannet, kui advokaadi kutseoskused ja -teadmised selles valdkonnas ei võimalda kliendi huve parimal võimalikul viisil kaitsta. See piirang toimib kõigis õigusvaldkondades, sh tööstusomandiga tegelemisel. Advokaatide suhtes kehtiv mitmeastmeline eksamisüsteem, perioodiline täiendusõppe kohustus ja advokatuuri organite tehtav järelevalve tagab eeltoodud nõudest kinnipidamise.

Reguleeritud õigusvaldkondade esindajate liikumine peaks olema paindlik. Näiteks on vandeadvokaadil õigus tegutseda pankrotihaldurina, kuid vandeadvokaat ei pea haldurina tegutsemise õiguse saamiseks sooritama halduri eksamit ega läbima väljaõpet. Arvestades pankrotihalduri pädevust ja vastutust, ei ole põhjendatud pidada patendivoliniikuna tegutsemist võrreldes pankrotihaldurina tegutsemisega vastutusrikkamaks või märkimisväärselt keerulisemaks. Samuti näeb kohtute seadus ette vandeadvokaatide ja prokuröride kohtunikueksamist vabastamise.

Advokaatide üle peaks järele valvama advokatuur

Patendivoliniike Koja aukohtul ja Justiitsministeeriumil ei tohiks olla õigust määrata advokaadile distsiplinaarkaristust.

Advokatuuri hinnangul on piisav, kui Patendivoliniike Koda ja Justiitsministeerium taotleavad kahtluse korral advokatuuri aukohtumenetluse algatamist. Sarnaselt on reguleeritud ka järelevalve pankrotihaldurina tegutsevate advokaatide üle. Nimelt sätestab AdvS § 16 lõike 4 punkt 2, et Justiitsministeerium võib taotleda aukohtumenetluse algatamist, kui on tekkinud kahtlus, et advokaadi tegevuses võivad ilmneda distsiplinaarsüüteo tunnused seoses tegutsemisega pankrotihaldurina.

Kui Patendivoliniike Koja aukohtul ja Justiitsministeeriumil oleks õigus määrata advokaadile distsiplinaarkaristust, kahjustaks see advokaadi sõltumatust. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus nr (2000)21 (advokaadi elukutse sõltumatuse kohta) kohaselt peavad riigid võtma kasutusele kõik vajalikud meetmed, et tagada ja edendada advokaadi elukutse

sõltumatust riigivõimust ja avalikkusest. Advokaatidel peab olema võimalik luua ja ühineda kutseorganisatsioonidega kohalikul, riiklikul ning rahvusvahelisel tasandil, mille ülesandeks on kutsealaste standardite tugevdamine ning advokaatide sõltumatuse ja huvide tagamine. Advokatuurid või muud advokaatide kutseühendused peavad olema omavalitsuslikud ning riigist ja avalikkusest sõltumatud. Riigid peavad austama advokatuuride või muude advokaatide kutseühenduste rolli oma liikmete kaitsmisel igasuguste piirangute ja rikkumiste eest ning nende sõltumatuse tagamisel. Advokatuurid või muud advokaatide kutseühendused vastutavad advokaatide distsiplinaarasjade menetlemise eest.

Intellektuaalomandi asjade kohtualluvus

Advokatuur toetas intellektuaalomandi asjades erandlikku kohtualluvust ning seeläbi kohtunike suuremat spetsialiseerumist intellektuaalomandi valdkonnale. Samas rõhutas advokatuur jätkuvalt, et kuna intellektuaalomandi kohtuasjadega tegelevad Harju Maakohtus eelkõige neli kohtunikku, siis andes Harju Maakohtule erandliku kohtualluvuse, oleks kohtunike erapooletuse säilimiseks vaja suurendada Harju Maakohtus intellektuaalomandile spetsialiseerunud kohtunike arvu.

12. Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030

Advokatuur leidis, et kriminaalpoliitika põhialused ei peaks keskendumas üksnes alaealistele ja ohvrisõbralikkusele, vaid tähelepanu tuleb pöörata kõigi menetlusosaliste õiguste tagamisele. Kaitset vajavad ka menetlusosaliste isikute ja nende professionaalsete esindajate huvid ja õigused. Kriminaalpoliitika põhialused tuleb sõnastada laiemalt, läbi õiglase kohtupidamise tagatiste. Samuti peaks eelnõusse lisama isikuõigusi kõige tugevamalt riivavate toimingute (jälitustegevuse ja kinnipidamise) reeglite ning järelevalve ülevaatamise vajaduse.

Tagada tuleb isikute kaitseõigus ja kliendisaladuse hoidmine, mis mh hõlmab advokaadibüroode läbiotsimist, advokaadi kinnipidamist ja ülekuulamist. Viimasel ajal on saagenud juhtumid, mil riigivõim sekkub advokaadi ja kliendi suhtlusesse ja seetõttu on küsitav, kas isikutele on tagatud tõhus kaitseõigus. Ühelt poolt on konfidentsiaalsus advokaadile seadusega antud kutsetegevuse tagatis ja teiselt poolt kliendile seadusega antud õigus. Konfidentsiaalsuse eesmärk on julgustada isikuid õigusteenuse, sealhulgas usaldusel põhineva õigusteenuse, kasutamisele. Erandid konfidentsiaalse teabe avaldamiseks peavad olema sätestatud väga piiratud juhtudeks, kusjuures EIK praktikast tulenevalt peavad erandid olema selged ja kehtestada tuleb vajalikud tagatised. Hetkel kehtiv regulatsioon vajab täpsustamist.

„Kriminaalpoliitika fookusteemade“ all seatakse eesmärgiks digimenetlusele üleminek (eelnõu lk 22). Menetluse digitaliseerimisel tuleb arvesse võtta, et menetlusosalistele tuleks seejuures tagada võrdsed võimalused. Hetkel toimuva menetluse digitaliseerimise tulemusena on kohtute ja prokuratuuri kasutuses paljud dokumendid masinloetavatena, kuid advokaatidele esitatavad dokumendid mitte. Need dokumendid, mis on prokuratuurile ja kohtule masinloetavana kättesaadavad, tuleb teha kättesaadavaks masinloetavana ka advokaatidele. Kui tekst ei võimalda tekstiotsingut, raskendab see oluliselt kaitsjate tööd.

13. Dokumentide kättetoimetamine täitemenetluses

Advokatuur toetas täitesüsteemi efektiivsemaks ja jätkusuutlikumaks muutmist juhul, kui see ei toimu menetlusosaliste põhiõiguste arvelt. Täitemenetluseks vajalike dokumentide kättetoimetamine isikule peab olema tegelik, sest vaid nii on võimalik tagada menetluse algatamise fakti ja kulgemise info adressaadini jõudmine.

Nõutud dokumentide kättetoimetamine peab olema dokumenteeritud ja kättesaamise fakt tõendatav. Kuna dokumentide kättetoimetatuks lugemine võib kaasa tuua olukorra, kus

menetlusosaline ei pruugi teadagi, et tema suhtes üldse menetlus toimub, tuleks seda eelistada viimase variandina ja rakendada üksnes seal, kus tegelik teatavakstegemine on võimatu või seotud ülemääraste takistustega. Igal juhul tuleks vältida olukordi, kus isik jääb enda teadmata ilma oma varast, sh elukohast. Selline olukord võib tekkida kui isiku suhtes on tehtud tagaseljaotsus ja ka täitmine toimub n-ö tagaselja.

Samuti peab silmas pidama, et isegi kui menetlus toimub valdavalt digitaalselt, peab isikul olema võimalus loobuda elektroonilisest suhtlusest ja seejuures peavad olema talle tagatud võrdväärsed õigused menetlusest teada, menetluses osaleda ja menetlusele vastu vaielda.

14. Tsviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seaduse (apellatsioonimenetluse optimeerimine) eelnõu

Advokatuuri põhiõiguste komisjon analüüsis eelnõud. Advokatuur nõustus komisjoni seisukohas tooduga, kuid esitas täiendavad märkused edasikaebeõigust ja intellektuaalomandi õigust puudutavate sätete kohta.

Edasikaebeõigust puudutavad muudatused

Advokatuur ei toetanud jätkuvalt eelnõu punkti 2, mille kohaselt tehakse ettepanek tõsta kindlaksmääratud menetluskulude vaidlustamise piirmäära seniselt 200 eurolt 500 euroni ning Riigikohtusse edasikaebamisel 2 000 euroni.

Seades edasikaebamise õiguse sõltuvusse menetluskulude suuruselt, kohtleb eelnõu menetlusosalisi ebavõrdselt. Enamikel juhtudel jääb kindlaksmääratud menetluskulude määr alla seaduses sätestatud edasikaebe piirmäära just riigi õigusabi asjades, kus menetlusosalisteks on väiksema sissetulekuga isikud. Riigi õigusabi asjades osutavad advokaadid õigusteenust oluliselt madalamate tasumääradega kui kokkuleppelistes asjades. 2017. aastal oli tsviilasjades kokku 4 397 riigi õigusabi tellimust. Riigi õigusabi korras määratud advokaadi tasu tsviilkohtumenetluses osalemise eest ühes asjas oli keskmiselt 250 eurot. 400 asja puhul oli tasu suurem kui 500 eurot ja 10 asja puhul oli tasu suurem kui 2 000 eurot. Seega riigi õigusabi asjades saab vaidlustada menetluskulud 9,1% juhtudest ringkonnakohtus ja kõigest 0,23% juhtudest Riigikohtus.

Arvestades kehtestatud piirmäärasid ja Eesti elanike sissetulekuid, on riive väga intensiivne, kusjuures kõige kriitilisem on riive siis, kui alla 500 euro piiri jäävate lahendite vaidlustamine on täielikult välistatud. Ei ole välistatud, et menetluskulude kindlaksmääramise vaidlustamise õigus võiks olla seatud sõltuvusse teatud piirmäärast, kuid eelnõus toodud piirmäärad on ebamõistlikud. Riive muudab intensiivseks asjaolu, et muudatuste tulemusena ei jää kohtule otsustusruumi, kas menetleda kaebust või mitte.

Lisaks võib piirang pärssida kohtupraktika arengut. Õiguse edasiarendamise ja kohtupraktika ühtlustamise seisukohalt võib ühtviisi oluline olla nii suure kui ka väikese summaga seotud vaidlus.

Advokatuur esitas 22.01.2018 Justiitsministeeriumile põhjalikuma seisukoha piirmäärade seadmise küsimuses.

Intellektuaalomandi õigust puudutavad muudatused Eelnõu punkti 3 terminid tuleb üle vaadata

TsMS § 377 lõikes 2¹ tuleks termini isik asemel kasutada terminit vahendaja (inglise keeles *intermediary*). Terminit vahendaja kasutatakse nii seaduse seletuskirjas kui ka Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2004/48/EÜ (nn jõustamisdirektiiv) artikli 9 lõike 1 punktis a. Terminile vahendaja on Euroopa Liidu kohtupraktikas antud selge tähendus. Puuduvad põhjendused, miks tuleks termini vahendaja asemel kasutada terminit isik.

TSMS § 377 lõikes 21 tuleks termini kolmas isik asemel kasutada terminit kolmas osapool. TsMS § 198 lg 1 p 1 järgi on kolmas isik tsiviilkohtumenetluses üks menetlusosalistest. Jõustamisdirektiivi eestikeelses versioonis kasutatakse terminit kolmas osapool. Termini kolmas osapool kasutamisel oleks arusaadav, et kolmanda isiku näol ei ole selle sätte mõttes tegemist menetlusosalisega.

TsMS § 377 lg 2¹ tuleks sõnastada järgnevalt:

„(21) Autoriõiguse, autoriõigusega kaasneva õiguse või tööstusomandiõiguse rikkumise või peatse rikkumise ohu korral võib kohus hageja taotlusel õigussuhte esialgse reguleerimise korras keelata kostjal autoriõigust, autoriõigusega kaasnevat õigust või tööstusomandiõigust rikkuvate toimingute tegemise ning kohustada vahendajat, kelle teenuseid kolmas osapool kasutab eelpool nimetatud õiguse rikkumise eesmärgil, rakendama meetmeid rikkumise peatamiseks või ärahoidmiseks.“.

Tuleks kaaluda hüvitamismehhanismi lisamist

Arvestades, et TsMS § 377 lg-ga 21 pannakse menetlusevälisele isikule suur koormus, mis võib viia kahju tekkimiseni, tasuks kaaluda hüvitamismehhanismi lisamist menetlusvälise isiku kasuks juhtumil, kui hagi jääb rahuldamata. Kehtiva TsMS § 383 lg 1 ja § 391 kohaselt on hagi tagamisega tekitatud kahju hüvitatav vastaspoolele. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kommentaaridest nähtuvalt peetakse hagi tagamise kontekstis vastaspoole all silmas just kostjat. Hagi tagamisest puudutatud kolmandale isikule oleks võimalik tagada hagi tagamisega tekitatud kahju hüvitamine võrdselt kostjaga, kui viide TsMS § 377 lg-s 21 nimetatud isikule lisataks ka TsMS § 383 lg-sse 1 ja § 391 mõlemasse lõikesse.

15. Advokatuuriseaduse muudatusettepanek

Advokatuur palus menetlusse võtta või liita mõne menetluses oleva eelnõuga advokatuuriseaduse muudatusettepaneku, mille eesmärk on tagada, et advokatuuri liikmetena ei tegutseks advokatuuriseaduse nõuetele mittevastavad isikud.

AdvS § 36 lõikes 1 on isiku advokatuurist välja arvamise alused. Loetelus puudub võimalus arvata advokatuurist välja advokatuuriseaduses sätestatud nõuetele mittevastav isik. Praktikas on ilmnunud probleem, kus AdvS § 66 lõikest 1 küll tuleneb nõue, et assotsieerunud liikmena tegutsemise õigus antakse üksnes isikule, kes soovib Eestis alaliselt tegutseda, kuid kui advokatuuri juhatuse järelevalve käigus selgub, et isik ei tegutse Eestis alaliselt, siis kehtiv seadus ei anna võimalust reageerida, s.o arvata isik advokatuurist välja.

Üldised advokaadile esitatavad nõuded on sätestatud AdvS § 23 lõikes 1. Advokaat peab eeltoodud nõuetele vastama kogu advokaadina tegutsemise aja. Näiteks ei saa eeldada, et isik peab olema teovõimeline üksnes advokatuuri vastuvõtmise hetkel ja hiljem temalt teovõimet ei eeldata (AdvS § 23 lõike 1 punkt 1 sätestab, et advokatuuri liikmeks võib võtta isiku, kes on teovõimeline). Kui advokaadi teovõime on näiteks vaimse tervise tõttu piiratud, siis kehtiva AdvS § 36 alusel ei ole võimalik isikut advokatuurist välja arvata. Selleks, et advokatuuri liikmed vastaks AdvS sätestatud nõuetele ja et advokatuuri juhatuse saaks advokatuuri liikmete üle tulemuslikult järelevalvet teha, palus advokatuur täiendada AdvS § 36 lõiget 1 punktiga 9 järgmises sõnastuses:

„9) advokaat ei vasta advokatuuriseaduses sätestatud nõuetele.“.